

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра теорії та історії світової літератури

КУРСОВА РОБОТА

з історії української літератури

на тему: “Світ дитинства у збірці Сергія Осоки «Нічні купання в серпні»”

студентки групи СЛукр 03-20
педагогічного факультету романо-
германської та української
філології,
спеціальності 014 Середня освіта,
спеціалізації 014.01 Українська
мова
і література, освітньої програми
Українська мова і література,
англійська мова, зарубіжна
література
Венгльовської Лілії Василівни

Допущена до захисту

«___» _____ року

Науковий керівник –

професор Мейзерська Т. С.

Завідувач кафедри

(підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ЄКТС ____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. Дитинство як об’єкт досліджень	4
1.1. Поняття та зміст дитинства в психологічному, історико-соціологічному та художньо-літературному контексті. Дитинство як особливий період в житті людини.	4
1.2 Художнє осмислення теми дитинства в українській та зарубіжній літературі	6
РОЗДІЛ 2. Світ дитинства у творі Сергія Осоки “Нічні купання в серпні”	11
2.1. Засоби характеротворення дитячих образів у творі	11
2.2. Проблематика збірки	17
ВИСНОВКИ	21
RESUME	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	23

ВСТУП

Актуальність дослідження. У літературі та культурі тема дитинства - одна з вічних тем. Літературні твори про дитинство можуть читати як діти, так і дорослі. І для тих, і для тих ці твори будуть корисні, адже допомагають зрозуміти, якими очима дитина дивиться на світ, осягнути ставлення дорослих до дітей, демонструють різні аспекти дитинства, позитивні та негативні - невинність, радість, безпеку, невпевненість, незахищеність, страждання та біль.

Читати про дитинство - це також завжди хороший привід для рефлексій, бо завжди співчутливо ставишся до маленького героя та з купою переживань спостерігаєш за його долею, згадуєш себе. Чому так відбувається? Бо ми всі колись були на місці цього героя, усі проходили те саме чи схоже, що відбувається з персонажем.

Дитинство - це унікальний період у житті людини. Воно відіграє важливу роль у формуванні характеру, світогляду, емоційної стабільності та моральних цінностей. Дитина вчиться сприймати світ, здобуває перші знання, пізнає нові емоції, розвиває у собі творчість та встановлює перші соціальні зв'язки. Тема дитинства також вічна, оскільки вона відображає найосновніші та найпоширеніші людські цінності, які залишаються незмінними протягом багатьох років. Ці цінності такі: любов, дружба, розуміння, допомога та захист дітей. Зосереджена на дитинстві література допомагає зберегти ці цінності та відображає їх важливість у гармонійному суспільстві. Оминати період дитинства є неможливим і те, що вплине на дитину в цей час, стане фундаментом її життя. [12]

Огляд досліджень з теми. З різних концептуальних позицій сучасної філософії, соціології, психології, культури, історії, педагогіки та художньої літератури дитинство має велике значення для життя людини. Осмислювалися дитяча соціалізація (В. Абраменкова, Л. Алічева, У. Бронфенбреннер, А. Праут); історія дитинства (Ф. Ар'єс, М. Астоянц, В. Безрогов); етнографія дитинства (Л. Віртанен, Г. Кнапп, М. Кнапп);

культура дитинства (М. Гудмен, В. Кудрявцев, В. Савицька, Д. Фельдштейн); специфіка зникнення дитинства під впливом сучасного світу (Г. Грезийон, Л. Зайцева, К. Керделлан, В. Полаков). [4, с.16]

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони розширюють можливості щодо подальшого осмислення феномену дитинства як особливого періоду розвитку людини. Як матеріал для підготовки лекцій з української літератури, соціальної психології, вікової психології; у практиці соціально-виховної роботи в загальноосвітніх закладах можуть бути використані висновки дослідження.

Об'єкт дослідження – збірка Сергія Осоки «Нічні купання в серпні».

Предмет дослідження – образний світ дитинства та засоби його розкриття у творі.

Мета дослідження – виділити основні засоби характеротворення дитячих образів у прозовій збірці письменника.

Завдання дослідження:

1. Розкрити поняття та зміст дитинства в психологічному, історико-соціологічному та художньо-літературному контексті, а також дослідити дитинство як особливий період в житті людини.

2. Розглянути тему дитинства в сучасній українській літературі і творчості Сергія Осоки, зокрема.

3. Визначити основні засоби передачі дитячого світосприйняття.

4. Розкрити проблематику збірки.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: культурно-історичний, структурно-семіотичний, наратологічний, психологічний.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, резюме українською та англійською мовами, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. Дитинство як об'єкт досліджень

1.1. Поняття та зміст дитинства в психологічному, історико-соціологічному та художньо-літературному контексті. Дитинство як особливий період в житті людини.

Дослідження психологів дозволили сформувати уявлення про дитинство як універсальний етап розвитку. Дитинство є соціокультурним явищем з конкретно-історичним характером. Воно впливає на те, ким людина стає, і є важливим аспектом власної ментальної історії. Характер і зміст кожного періоду дитинства визначається соціально-економічними та етнокультурними особливостями суспільства, в якому виростає дитина, зокрема системою суспільного виховання. Наші народні прислів'я та приказки свідчать про радість та щастя материнства. Даром Божим вважає дитину українська етнопедагогіка. [5, с.217, 220].

Дитинство є невід'ємною складовою життя і культури будь-якого народу та людства загалом. Ці спогади супроводжують протягом життя. Дитинство є накопиченим досвідом, який формує спосіб сприйняття світу. Крім того, дитинство зближує людей, які можуть ділитися спогадами, що в свою чергу формує спільний наратив для певної групи людей. Протиріччя в оцінці світу між дитиною та дорослим можуть виникати через те, що дорослий сприймає світ у парадигмі дотримання правил, установлених владою, тоді як дитина підходить до нього зі значно більшою свободою, живучи в моменті, не думаючи наперед. [22]

На жаль, необачність та безвідповідальність дорослих можуть призводити до обставин, які негативно впливають на дітей, тож у період дитинства максимально сприятливі умови та оточення є критично важливими. [2, с. 11-12]

Почали розгляд дитинства як етапу, за якого закладається майбутнє життя особистості з XIX століття. Уже серйознішим став підхід до

законодавства про охорону дитинства, з'явилися нові концепції, які розглядали питання виховання та розвитку дитини. Також відбувся значний прогрес виробництва дитячих товарів (іграшок, книг, одягу), з'явилося багато нових наукових праць, що висвітлювали різні аспекти дитинства. Цей період був відзначений відокремленням світу дитинства від світу дорослих, що призвело до підвищення соціального статусу дітей. [11, с.18]

Якщо дитинство під час індустріальної епохи було довшим, то зараз через глобальні швидкі зміни, залежність від інформаційних технологій та духовну деградацію період дитинства скорочується. Тож можемо говорити про переосмислення феномену дитинства за сучасних процесів.

Літературні образи дитинства - це широке поле для досліджень. З одного боку в творах часто бачимо певну замкнутість у своєму світі дитячих образів, де дитина має певну захищеність від негативного впливу з боку зовнішнього середовища, або ж теплі спогади про безтурботний період життя. З іншого ж - складні, неприємні чи шокуючі події, які в той чи інший спосіб спричинили кінець щасливого дитинства чи зробили його затьмареним певними негативними обставинами.

Літературні персонажі часто відтворюють у пам'яті образи з дитинства, які допомагають їм переосмислити своє життя: дитячі спогади стають причиною змін у дорослому житті. Можуть бути відображені як теплі спогади про родинний дім, так і складні обставини, що призвели до кінця щасливого дитинства. Досвід дитинства допомагає героям зрозуміти події сьогодення, допомагає їм відшукати пояснення, причину чи, можливо, ключ до чогось. Повернення в дитинство також є стратегією переживання складних часів. [22] Момент найнапруженіших емоцій часто ініціює внутрішню розповідь, під час якої герой відтворює образи з дитинства; він заплутується у цьому, а дитячі спогади стають тоді поштовхом до переосмислення буття.

Зараз ми більше ніж будь-коли раніше розуміємо, наскільки важливо, аби письменники відображали образи дітей та дитинства з різних перспектив,

показували кризові періоди дитинства. Тексти, у яких моделі поведінки героїв можуть стати новим емоційним досвідом для читачів та визначальними елементами у формуванні ціннісних орієнтацій, світогляду та життєвих позицій у майбутньому, вкрай необхідні сучасному поколінню.

1.2 Художнє осмислення теми дитинства в українській та зарубіжній літературі

Ярослав Поліщук пояснює тенденцію зміни дитячого образу в українській літературі та становлення його як більш самодостатнього з “утвердженням моральних засад мистецтва” та “модернізацією художньої форми” [4, с.248]. Він також звертає увагу на зображення дитинства в слов'янських літературах ХІХ століття як стану колоніальної залежності. Починаючи з кінця ХІХ століття цей образ змальовують у нашій літературі вже в різних ракурсах і художніх аспектах, таких як уявно-казковий та реалістичний (психологічний та соціально-побутовий).

Літературні образи дитинства 1930-х років були тісно пов'язані з ідеологічними нашаруваннями. Ольга Харлан зауважує, що письменники, виконуючи соціальне замовлення часто створювали “штучних” героїв-дітей, які мали бути зразком для наслідування. За дослідженням Сергія Іванюка, можна назвати це явище наслідком антропологічного експерименту радянської держави щодо створення людини - гвинтика в гігантській державній машині. Тож важливо було провести реконструкцію радянського канону літератури про і для дітей, як зазначає Ярослав Поліщук. [4, с.249]

Твір “Федько-халамидник” Володимира Винниченка - це яскравий приклад передачі світу дитинства. Тут йдеться про дітей, внутрішній світ яких формується під впливом соціального середовища, вуличної моралі та родинного виховання. Автор глибину й гостроту переживань хлопців, психологічну картину передає через вдало підібрані засоби характеротворення, розкриваючи внутрішню сутність героїв картини через

вчинки, діалоги, монологи. Імпресіоністичний виклад, емоційно-психологічний стержень твору є надзвичайно глибокими і дозволяють читачеві уявити себе поруч із героями твору. У «дитячому» матеріалі автор піднімає проблеми геть не дитячого рівня - насильство, брехня, людяність, чесність та висвітлює ці проблеми через двох центральних героїв повісті - Федька й Толю. Винниченко обирає лейтмотивний прийом - непрямі образи через пози, рухи, жести та міміку. Активною частиною поезики В. Винниченка є портретна художня деталь. Композиція подається також у формі конкретно-чуттєвих картин. В. Винниченко використовує ще один засіб характеротворення персонажів - авторську характеристику. В. Винниченко детально презентує якості Федька і Толі, але змушує читача задуматися, щоб ті оцінювали, перш за все, вчинки героїв, а не характер. Тропи В.Винниченко використовує для того, аби індивідуалізувати персонажів. Ці художні виражальні засоби настільки промовисті, що допомагають нам «побачити» і бути поруч із своїм героєм, осмислюючи взаємозалежність зовнішнього і внутрішнього світів. Автор майстерно описує деталі словами. [1], [8], [16]

На прикладі творів Всеволода Нестайка, а особливо “Тореадорів з Васюківки” можемо говорити про гумор як важливу складову дитячого світу. У цьому творі утверджуються добро, радість та незабутність дитинства як щасливої пори - разом з двома хлопчиками Явою та Павлушею переживаємо чи не всі неймовірні пригоди, які тільки здатні трапитися в дитинстві, а духовну сутність персонажів автор виражає через гумор.

У романі Сергія Жадана "Інтернат" показано утрату дитинства через війну. Уляна Федорів, авторка одного з аналізів твору досліджує сам інтернат як метафору травми, розглядає мотиви сирітства, безбатьківства та бездомів'я; аналізує радянське минуле і тоталітаризм як вагомий вплив на поведінку героя та пошуки власної ідентичності; акцентує на страхах, які переживає дитина, її травматичному досвіді, пов'язаному з російсько-українською війною. [4, с.252]

Що ж до майбутніх літературних образів українського дитинства, зважаючи на повномасштабну війну, яка почалася у 2022 році - можна лише уявити, які глибокі образи будуть змальовані авторами, аби передати весь біль та трагізм скаліченого війною дитинства.

Одним із класичних зарубіжних творів про дитинство є "Пригоди Тома Соєра" Марка Твена. Твен детально описує повсякденність дітей, їх ігри, пригоди та проблеми, а також їх відносини з дорослими. Дитинство тут зображене як час радості, безтурботності, досліджень та пригод. Головний герой Том Соєр і його друзі, такі як Гекльберрі Фінн, проводять свої дні, витрачаючи майже весь свій час на вуличні ігри, що стали символом дитинства. Том і його друзі намагаються уникнути дорослих і їхніх правил - наприклад, Том не хоче ходити до школи, а бігає вулицями замість того, щоб бути за партою, що є типовим для багатьох дітей. Усе це створює яскраву картину дитинства, де діти проводять свій час у задоволенні, іграх та пригодах.

Іншим знаменитим твором про дитинство є "Маленький принц" Антуана де Сент-Екзюпері. Книга містить багато філософських роздумів про життя та любов і нагадує нам, що ми повинні бути як діти, зберігаючи свою чистоту серця та вміння радіти малому, а також показує, що дорослі повинні пам'ятати своє дитинство та намагатись зберегти своє серце не зіпсованим щоденними турботами. У творі дитинство представлено як час наївності, безпосередності та дива. Головний герой книги - маленький принц, який у своїй подорожі по Землі та інших місцях Всесвіту - астероїдах зустрічає дорослих людей, які займаються матеріальними речами та стурбовані щоденними проблемами і клопотами. Принц, натомість, захоплюється незвичайними речами, скажімо, такими, як зірки. Він дивується світу та відкриває для себе нові речі. Принц навчається тому, що справжнє значення життя полягає не у матеріальних речах, а у тому, що ми маємо серце, яке може відчувати та любити. Зображення дитинства в книзі "Маленький

принц" символізує духовний розвиток та певну мудрість навіть у ще дитячому віці.

Серед сучасних зарубіжних творів про дитинство можна відзначити "Хлопчик у смугастій піжамі" Джона Бойна. Книга допомагає зрозуміти, як дитина може формуватися під час війни, а також як вона дивиться на світ через призму своєї наївності та доброти. Головний герой Бруно намагається зрозуміти, чому його товариш Шмуль приречений бути у таборі, за огорожею, чому він має носити дрантя замість нормального одягу, чому має так жахливо жити. Те, що між ними двома "соціальна прірва", як назвали б це дорослі, не заважає дітям дружити - бо вони ще не розуміються на таких речах. Та історія завершується трагічно - обоє хлопчиків помирають у газовій камері, присягаючись, що вони друзі на все життя. Цей твір нагадує нам про важливість побудови світу без насильства і дискримінації, а також про те, як дитяча наївність робить складні речі - простими. Автор продемонстрував щирю дружбу між дітьми, які представляють різні ворожі на той час нації, і залежність дітей від жорстокого світу дорослих.

Також "Мауглі" Редьярда Кіплінга - це історія про хлопчика, який виростає в дикій природі. Тут можемо говорити про тему права дитини на якісне виховання у сім'ї. Мауглі, проживаючи у дикому світі тварин, був постійно в небезпеці, яку представляли тигри та інші хижаки. Він навчився бути мужнім, завжди бути насторожі та боротися за своє життя. Так і діти, яким батьки не дали потрібного захисту і підтримки нібито дорослішають раніше, що не є позитивним моментом. Твір також нагадує нам, що дорослі повинні бути терплячими та дбайливими до дітей, які, по суті, вчаться жити у жорстокому світі дорослих.

У творі "Аліса в країні чудес" Льюїса Керролла головна героїня - Аліса потрапляє у світ фантастичних істот та подій. Світ дитинства відображається як світ фантазії та уяви, пригодницький, де неможливе стає можливим, а сувора реальність поєднується з мріями та фантазіями.

У відомому на весь світ "Гаррі Поттері" Джоан Роулінг бачимо не лише захоплюючі пригоди, а і небезпеки, що чекають на дітей, і вони роблять усе казкове більш реалістичним та відображають різноманітні виклики, з якими діти можуть стикатися під час дорослішання та в подальшому житті. Персонажі навчаються важливим речам, таким як дружба, любов, відданість та взаємодопомога, які допомагають героям подолати труднощі. Світ дитинства зображено як чарівний, але також повний небезпек та випробувань.

РОЗДІЛ 2. Світ дитинства у творі Сергія Осоки “Нічні купання в серпні”

2.1. Засоби характеротворення дитячих образів у творі

Насамперед потрібно зауважити, що мовлення у збірці найчастіше ведеться від першої особи, а також частина новел має мовлення від третьої особи. Оповідь ведеться майже завжди від імені персонажа чоловічої статі - і це є підтвердженням автобіографізму, адже автор сам колись був ось таким малим хлопцем і тому світ дитинства передає так майстерно точно та цікаво.

Аби описати неповторність дитячого світу автор використовує безліч влучних і яскравих деталей - мовних, речових, звукових, смакових, описи природи - пейзажі; майстерно змальовує портрети і стан персонажів, використовуючи при цьому передачу прямого мовлення, живу народну мову (самошедча; немедленно; тіки; чі шо; вбуєся (взуєся) тощо), також алітерацію (наприклад, “стіни стікають у сіни” [15, с.136] - так автор передає завзяте прядіння бабусі ліричного героя), персоніфікацію (“ліщина... теплими руками напихає кишені горіхами” [15, с.94] “грушка плаче-плаче... заснула на сіні та й скотилася вниз, і лежить та од плачу аж заходиться” [15, с.95] - так мрійливо хлопець сприймає грушу, яку знайшов на стежці під час дощу та поклав собі у кишеню), постійні порівняння (як п'яна жінка; як чорна венозна кров; велика, як молочна цистерна, медсестра).

Прочитавши новелу “Балада про квашені помідори”, розуміємо, що квашені помідори - це не просто страва. Помідори тут постають як сильна деталь - зорова, нюхова та психологічна: жовтуваті, зеленкуваті та червоні помідори, які дідусь складає за звичкою на підвіконня, аби вони достигали, лежать там довго і покриваються “пліснявою, мохом”, гниють і “брунатна юшка” стікає по стінах, на підлогу. [15, с.18] Чітко бачимо ці помідори перед собою, відчуваємо бридкий запах, що нібито символізує трагізм історії - адже вона про щемливі спогади за літньою порою дитинства, проведеною у селі,

про рідних, про важкість сприйняття дитиною школи. Вони тут постають вже як смакова деталь: “Ще трохи милуєтесь мутним розсолем, вдихаєте прокислий і прогірклий дух зелені і плодів...Крізь тонесеньку шкірку при світлі лампочки ви бачите, як бродить там сік і сяють малесенькі насінинки. Їсти треба дуже обережно, бо тільки-но відкусиш, як звідти просто таки бризне розсіл. Смак дитинства і щастя - кислий, зброджений, неймовірно свіжий і прохолодний...Бо то не їжа — то алкоголь. То якась нірвана, прірва, у якій приємно тонуть ваші настрєнені дитячі трагедії, ваша недитяча нервовість і жах.” [15, с.19] Помідори - символ збережених, нібито теж “законсервованих” спогадів про спокій, захист - адже поки герой згадує про дитинство і зокрема про помідори - він щасливий, а коли ж переноситься думками до усвідомлення неминучості осені та школи - помирає внутрішньо. Автор використовує протиставлення, порівняння. Одні час та місце протиставляються іншим: село і дитяча пора, рідні - квартира в місті з євроремонтом, де ніщо вже не нагадує про бабу. Помідори - як невимовне щастя, спокій та комфорт, а пуста тарілка з-під них порівнюється зі спорожнілою душею: “Спорожніла миска ранком нагадує вашу спорожнілу душу. Бо це неділя. Найгірший день тижня. Треба повертатися додому. Школа. Вас трохи морозить”[15, с.20] У момент, коли юний герой розчаровується тим, що помідори ще не встигли просолитися як слід, можна провести паралель до розчарування від скороминучості літніх канікул, що в дитячому світі справді є трагедією. А чого вартий портрет баби: з пакетиками із насінням, вийнятим і пропахлої хлібом сумки; цідить крізь зуби; із забутою у кишені м’ятною цукеркою, яку вона віддає внукові, бо від них їй у роті холодно.

Виразною художньою деталлю, а саме смаковою у новелі “Перед Різдром” постають пиріжки з різноманітними начинками: картоплею, яблуками, ягідми, солониною, сиром, буряком і калиною - їх випікає з самого ранку сім’я хлопця на Різдром. Вони передають усю насолоду, що панує у душі хлопчика, адже ці пиріжки це лише початок канікул, попереду ще два тижні

відпочинку, ніяких турбот, ніякої школи, думки про яку так вводять хлопця у тривожний стан.

Пейзаж та портрет становлять найбільшу частку серед засобів характеротворення.

Пейзажні описи сільської природи - хат, подвір'я, річки та пір року не залишають байдужими читача і змушують переміститися у атмосферу українського села. Ось, приміром, ліричний герой згадує дім "баби з козами" - старенької, у якої так затишно і мило серцю: тут і яблуня височезна біля колодязя, яка щоліта рясно родила, і білі кози, будинок із з різьбленим ганком, стіна у три вікна, могилка за хатою чоловіка, хлівець кіз, чистісінькі відра на подвір'ї, бо «Коза зроду не питиме з грязного відра! Зроду!» [15, с.39]- тут передача прямого мовлення показує нам досвідченість старенької у догляді за кізьми - жінка знає їхні звички. Пори року передані детально, яскраво, більше того, описи часто перегукуються зі станом головного героя, з тим, що відбувається у нього в житті або ж навпаки - події в житті дитини малюють у її світі свою певну погоду. Так, лежачи в лікарні, хлопчик спостерігає з вікна за вулицею, і автор використовує яскраві порівняння та образи, аби описати сприйняття дитиною пори року: "Осінь на той час уже втратила геть усі риси осені, але ще не набула рис зими. Вона була ні на що не схожою, страшною, як п'яна жінка, що побивається в калюжі. Я дивився на її корчі з лікарняного вікна і думав про неї. Думав, що вона ніколи не закінчиться, що вона отак скапуватиме і скапуватиме, як чорна венозна кров по стінці крапельниці, а я дивитимусь і дивитимусь, аж поки в мене самого не піде горлом кров". Ці гнітючі та вкрай драматичні думки про вічність поганої погоди цілком логічні, адже дітям складно чекати кінця чогось неприємного, особливо коли ще й лежиш у лікарні, як це було у випадку з хлопцем.

"Ятері" - історія про риболовлю, і особливо яскравою тут є пейзажна деталь - опис місцевості біля річки. Герой новели описує свої спостереження за чужими човнами рибалок, за полотнищами волоків та неводів, вервицями

водяної кропиви, брунатним зелом і поблискуванням срібних і золотих тіл рибин, що труться об вічка сітки, лишаючи на них іскорки луски, б'ють чорними й червоними хвостами, хапають ротами літнє повітря, викликаючи у героя німий подив аж до заціпеніння; рибалки спритно виплутують пліток, краснопірок, щучок і окунців із тенет, викидають в мокрі матір'яні торби. І хлопчик поволі п'яніє від цього рибного духу - бачимо, що опис автором дитячого сприйняття робить таку, здавалося б, нудну подію, як риболовля не просто вельми цікавою, а й чарівною. Далі дитина вже сама вчиться рибачити - спершу вдається погано, і в адресу хлопця звучить "Руки з сраки вирости" - передача без прикрас емоційного прямого мовлення діда автором допомагає розкрити його образ. Звісно ж, він нервовий та нетерплячий щодо внука, який все приносить додому поламани вудки. "Шоб який гад не позавидував" - словесна деталь, що відображає забобонність діда.

Портретні описи дуже глибокі та детальні, особливо коли стосуються рідних ліричного персонажа, і вони передають не лише зовнішність, а й запахи, звуки, ці описи нібито взаємодіють із зовнішнім світом; портретні характеристики багаті також порівняннями. Ось, наприклад, така багатогранна передача дідуся у взаємодії зі "світом подвір'я": "Дід, як лелека, стоїть посеред двору у шапці набакир, з двома помийними відрами. Кухвайка його пахне дертю й висівками, пахне свіжо натертим буряком і щойно вивезеним гноєм. Дідові очі дивляться кудись крізь хлів, крізь паркан, дідові очі повні музики. Він щось мугикає собі під носа про малярку... У нього навіть пальці ворухатяться, він уявляє, що під ними не дужки відер, а клавіші гармошки. Його пальці замазані мокрою дертю і буряком, але він не зважає". Варті уваги описи медсестри у новелі "Сара", з портретної характеристики якої зчитуємо лагідність, любов, ніжність, турботу - сильно отруївшись зеленими яблуками, малий хлопець потрапляє до лікарні та в затуманеному стані бачить біля себе розгорнутий комір білого халата, відчуває м'які та теплі руки, до яких притискається підборіддям, чорну кофту в білий горох з елегантним бантом; приємно пахне парфумами від тієї

кофтини. А тоді на хлопця дивляться очі - “два великих синіх моря з хлюпотінням хвиль, легеньким туманом і якимсь таким невимовним сумом...”. Згодом хлопець радо вітатиметься з його рятувницею - адже саме ця жінка врятувала його від смерті. Ось вона йде, “високо несучи свою мідну зачіску у великих завитках, свою коричневу шкіряну сумочку”. А наприкінці історії ця лікарка, яку звать Сарою, захворіє на рак крові унаслідок участі в ліквідації аварії на ЧАЕС - нестиме ту саму коричневу сумку, але кофтина з бантом уже висітиме на ній, як на вішалці, а крізь мідні завитки проглядатиметься жовтизна шкіри.

Зміна настроїв ліричного героя настільки різноманітна, що, приміром, один звичайний літній день хлопця ділиться, як описує автор, на “сухе й мокре, гаряче й холодне, довге й коротке, чорне й біле, голосне й тихе” (с.203-205). Сухе - це ігри в квача, біг, ходіння босяка; мокре - купання, гаряче - їсти вдома ввечері борщ, голосне - лемент дитячої компанії, тихе - гніздо якоїсь пташки на сараї і так далі.

Присутні також прізвиська-характеристики. Так, наприклад, у одній із новел півнем сусіди називають сумного діда, який щовечора грав під лікарняними вікнами на акордеоні, і це нагадує щоденний ранковий спів півнів; його ж дружину кликали Півнихою, і було за що: криклива, сварлива, задиркувата. Вона б'є свого чоловіка та тримає його “під каблуком”. “Жучок, смітюшка, собачка” - так діти дразнять дивного хлопчика у лікарні, який постійно голодний, такий, що навіть змітає зі столу крихти, а одного разу навіть украв гроші у санітарки. І автор вдається до передачі цієї події через пряме мовлення, а не опис: ми лише читаємо, як Жучка ведуть по коридору і примовляють до нього: “У мене одна зарплата! Одна зарплата! Як украдеш, то я ніде не возьму! Ніде не возьму” [15, с.84] У історії з вітчимом показано зневагу хлопця до нього за допомогою слів, якими він його називає: “поросятко” і “пластилінчик”. Коли вітчим випадково вдаряє собі по пальцях сокирою, мати просить Сашка витерти кров. Хлопець знадує, як його нудило після цього, та іронічно сприймає жаль матері до чоловіка: “Поросятко

порізалось, божечки!” [15, с.103]. Хлопець прозиває його “пластиліновим”, нібито таким чином проводячи для себе межу і не бажаючи сприймати його взерйоз. Власне, звідси і назва новели “Пластиліновий тато”.

Особливу увагу варто приділити відтворенню автором інтер’єру. Ця деталь допомагає відчутти персонажів, передати їхній настрій. “З темноти проступають балконні двері, вони напіврозчинені, і крізь них у кімнату залітає цементний пил і запахи двору — погнутої дитячої гойдалки і нерухомого зимового піску. У кімнаті запахи ламаються, надщерблюються, стають важкими й загрозливими, як моя неспроможність будь-коли, хоча б на короткий час, вийти звідси і глибоко вдихнути” [15, с.86] - автор намагався передати пригніченість персонажа, адже той потерпав від насилля з боку батька. А ось опис помешкання добродушної жінки, у гостях в якої хлопчик знаходить чарівність буття, спокій і затишок: “У бабиній хаті темно, бо вікна затуляють старі дерева й бузок — од них у кімнаті прохолодно й таємно. У баби приємно пахне чимось старим — позаторішнім медом, салом, буркуном, нафталіном і хустками...На столі запилена скатертина з бахромою, газети, ліки. Над телевізором неймовірних розмірів Нінин портрет — тугі кучерики русявого волосся, червона кофтина і сині очі, що лагідно дивляться на мене...” - типове помешкання якоїсь добродушної старенької жінки, яка точно буде присутня у спогадах з дитинства кожного із нас.

Один із найяскравіших монологів - у новелі “За течією”. Це період дорослішання хлопця, він підглядає за життями дівчини Наталки, спостерігає за нею і в ньому вирують шалені почуття: “...коли Наталка вдягалася в нову зелену кофту і виходила підмальовувати червоною крейдою бляклі рожі під вікнами веранди, у мене всередині звично починався риб’ячий нерест...аби лишень хоч раз на день майнув перед очима зелений Наталчин рукав і погнав моїх верховодів і краснопірок кудись проти течії і скаламутив мене до найглибшої глибини”. Риб’ячий нерест - ця мовна деталь постає символом усім відомих “метеликів у животі” - закоханості. Цікаві почуття охоплюють ліричного героя новели “Кінець світу” тоді, коли рідні знаходять у нього в

голови воші та жорстоко грозяться більше не випустити його надвір і кажуть, аби він надивився на вулицю, як слід, бо ж йому туди тепер зась. Ліричний герой ділиться із читачем, що “отут настав кінець світу”, що він справді почав надивлятися якомога більше у вікно, заповонити видом подвір’я “голову, серце, душу, кишені...” А і справді, для дитини така погроза - ні що інше, як трагедія, і монолог передає весь відчай хлопця.

Взаємодія з іншими персонажами головного героя теж доволі яскраво відображає його характер: так, наприклад, у новелі “Сара” ліричний герой розповідає, як побився з хлопцем, бо базікав зайве про померлу лікарку, яка колись врятувала його під час отруєння, і це показує його як впертого, здатного заступитися за інших. У одній із новел показано протистояння хлопчика та вітчима: його пасинок проявляє усю свою впертість та невдоволення у різні способи: то коли чоловік лягає спати, хлопець навмисне гуркотить велосипедом, то потім якось підкидає йому в чемодан мишу. І таки досягає своєї мети попри страх матиного гніву - вітчим іде від них, хоч і ненадовго.

2.2. Проблематика збірки

Серед описів буття ліричного героя, проживання ним дитинства та юності на природі та у гармонії з нею постають важливі проблемні питання.

Загалом у збірці відбувається градація, нібито нагнітання проблематики - спершу це проблеми, які стосуються наївного дитячого світу, драматизм дитячого світосприйняття. Але ці проблеми ще не того масштабу, який може завдати шкоди, а вже з новели “Гіркий запах батька” бачимо вітчима-тирана; “Пластиліновий тато” - історія про відсутність тата у житті дитини, про те, як батько кидає сім’ю і з’являється ненависний вітчим. Далі ж, з “Семи пісень до шовковиці” починається перехід з дитинства у дорослість - проблема дорослішання та кохання - автор описує стосунки вже юнака з дівчиною, а

також розчарування персонажа після того, коли перші яскраві почуття згасають.

Утрата зв'язку зі світом дитинства внаслідок дорослішання і відновлення цього зв'язку через певні ритуали, які робив у дитинстві особливо чітко простежується у новелах “Балада про квашені помідори” та “Перед різдвом”. У першому творі таким ритуалом виступають помідори, а точніше їхнє куштування, сповнене цілковитої насолоди та спокою. У другому ж це - різдвяні святкування. Новий рік для персонажа не був святом у дитинстві, адже у сім'ї його не святкували як слід. А от різдво...затишне лежання зранку в ліжку з котом Мициком, потім ще ранній підйом, спостереження за чарівним дійством - випіканням пиріжків із різноманітними начинками, забуття усього лихого на цей день (“А матюки, прокльони, бабині запої, дядькова епілепсія, материна невлаштованість у житті - сьогодні не про нас. Сьогодні ми щасливі, як усі”). [15, с.26] А далі - найзаповітніше - “нести вечерю” - варіація коляди, народний звичай: ходити по хатах та символічно пригощати пиріжками, розповідаючи якийсь святковий текст. Також усе це святкування є для героя способом втечі від реальності: різдво - це проблеми на паузі. Хлопець ненавидить, коли ці радісні дні канікул закінчуються і доводиться знову йти в школу, знову поринати з головою у сірість та сум буднів, домашніх чвар, обов'язків, дитина сприймає це характерно гостро і болюче: “А в душі поволі прокидалося почуття якоїсь сумної звершеності і жалю” [15, с.29]. Святвечір скінчився.

А у новелі “Ятері” прикладом загубленого зв'язку з магічністю дитячої пори постає річка, яка нібито відвернулася від головного героя, коли він вже не дитиною приходить на звичне місце риболовлі. Все уже не те: немає ятерів, як у дитинстві; ліричний герой розмірковує про те, що “зальотні” рибалки давно поглушили всю рибу динамітом, повбивали електровудками та розсипаним з берега карбідом, від якого риба спливала черевом догори; що вони ж, ці рибалки, і перетворили його рідну річку в болото - “тупе, байдуже і глухе до таємниць”. Чоловік уже іде до берега з досадою, а не з

радістю, як колись у дитинстві. Його тіло вже не слухається води як тоді, коли він дитиною бігав трусити свій перший ятір. “Воно вже шукало інших таємниць, інших, дорослих утіх. Може, саме в ту мить, коли я це збагнув, річка одвернулася од мене назавжди”[15, с.36]. Ліричний герой ділиться також тим, що з тих пір більше ніколи, жодного разу не ловив золотих карасів - і це є доказом того, що відтоді йому стала недоступна дитяча казковість.

Тема скороминучості буття відчувається особливо гостро - і найперше, звісно ж, у всіх дитячих спогадах, що пронизані щемом та сумом за селом, бабусиною їжею, випасанням корів тощо. Ліричний герой пояснює, що завжди в дитинстві жив за “коров’ячим часом” - тобто години, у які потрібно було виводити корів на пасовище і потім забирати, були орієнтиром, натомість у дорослому житті він відчуває розгубленість, бо вже нема ні корів, ні пасовища, ні цього “коров’ячого часу”.

Пишучи про світ дитинства, автор не міг не згадати про конфлікт поколінь - те, як по-різному кожна генерація сприймає світ, і наших дітей вже не торкатиме те, що було цікаво нам: “Але наші велосипеди, наші радіоприймачі, наші тетриси не озвуться до дітей по-справжньому, як свого часу не озивалися до нас скрині, серпи і патефони. Наші велосипеди - мертві. Усе минає швидко, по-чортячому якимось швидко...”.

Домашнє насилля висвітлене найбільш яскраво у таких новелах, як “Півень”, “Жовта смужка під дверима”, “Гіркий запах батька”. І у “Півні” дружина Півниха, яка і без того завжди вдавалася до принижень чоловіка, б’є його коли дізнається про зустрічі Півня з коханкою - медсестрою, хоча їхні зустрічі не перейшли у щось серйозне та були безнадійними, бо вони обоє були одружені. Найбільш яскравим моментом є той, коли розгублений чоловік на вулиці вмиває обличчя з роз’юшеним носом, сидить навпочіпки в своєму лахмітті та ховає сльози. Згодом дізнаємося, що через скаргу і лемент Півнихи чоловікові медсестри і, слідом за цим, через його хворобливі ревності медсестра померла - адже чоловік штурхнув її так, що жінка впала і

вдарилася головою. Спершу автор показує не зовсім типову ситуацію на прикладі Півнихи - жінка б'є чоловіка, хоча зазвичай відбувається навпаки. У “Жовтій смужці під дверима” перед читачем постає типова неблагополучна сім'я з батьком-алкоголіком, який спричиняє проблеми як матері, так і синові. Батько б'є матір, поривається бити й сина, який і без того травмований спостереженням усіх неприємних сцен. Новела “Гіркий запах батька” показує вітчима-тирана, черствого, жорстокого, який використовує насильницькі методи виховання сина. Текст рясніє описами, від яких прокидається злість - наприклад, ось як чоловік б'є дитину: “Я чув на спині роздвоєний шкіряний язик, який опікав, але всередині більше не ворушилася, не тремтіла жодна жилка, хіба що якісь мимовільні нервові спалахи час од часу смикали мною, як рибиною на гачку” [15, с.88].

ВИСНОВКИ

Дитинство є вкрай важливою та вічною темою в літературі та культурі загалом; історичним феноменом з унікальною та самобутньою функцією в соціокультурних процесах.

Образи дитинства в літературі є широким полем для досліджень. Твори, що розкривають дитячий світ дозволяють виявити універсальність досвіду дитинства та запропонувати важливі соціальні та моральні проблеми, стимулюють наше розуміння людської природи.

У збірці “Нічні купання в серпні” Сергій Осока найбільше використовує такі засоби характеротворення: пейзаж, портрет, монолог, передача прямої мови, взаємодія з іншими персонажами.

Серед проблематики збірки чільне місце займають утрата зв'язку зі світом дитинства внаслідок дорослішання, скороминучість буття та щемкість спогадів, загублений зв'язок з магичністю дитячої пори, драматизм дитячого світосприйняття, втрата безтурботності дитячої пори через несприятливі обставини чи дії дорослих.

RESUME

Childhood is an extremely important and timeless theme in literature and culture in general; a historical phenomenon with a unique and distinctive function in sociocultural processes. Images of childhood in literature are a wide field for research. Works that reveal the world of children allow us to reveal the universality of childhood experience and propose important social and moral problems, stimulating our understanding of human nature. Means of character development - are important elements of any literary work that help us to understand the characters and their actions. Due to the importance of these elements, there is a need to analyze them. This determined the choice of the subject of the course work: "The world of childhood in the book "Night bathing in August" by Serhiy Osoka".

The first chapter of the coursework describes the concept and content of childhood in a psychological, historical-sociological, and artistic-literary context, as well as childhood as a special period in a person's life, artistic understanding of the theme of childhood in Ukrainian and foreign literature.

The second chapter reveals the means of characterization of children's images and the key problems of the book.

Structurally, the course work consists of an introduction, two sections, conclusions, a list of used sources with 23 names. The volume of the work is 25 pages.

Keywords: Childhood, Serhiy Osoka, the concept of childhood, children`s world, character development.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богатирьов М.С. Образ Федька у творі Володимира Винниченка "Федько-халамидник": Кіровоградський інститут розвитку людини. URL: https://vmurol.uu.edu.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robota/Elektronni_vi_dannya/Molod_osvita/X_Mo_os_na_du_tezi_2013_P-2.pdf#page=84
2. Гребінь С. М. Дитинство як соціокультурний феномен: соціально-філософський аналіз: Житомирський державний університет імені Івана Франка. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/11803/>
3. Качак Т.Б. Дискурс дитинства у сучасній українській прозі для дітей та юнацтва: рецептивно-естетичний аспект. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/2052>
4. Качак Т.Б. Дитинство ХХ–ХХІ ст. у світлі літературних образів та інтерпретацій: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. URL: <https://studiauavar.pl/api/files/view/2012185.pdf>
5. Квас О.В. Візія дитинства в українській етнопедагогічній традиції: ВІСНИК ЛЬВІВ. УН-ТУ Серія педаг. 2011. Вип. 27. С.217–227. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/visnyk/27/25_kvas.pdf
6. Квас О.В. Дитина і дитинство в українській виховній традиції.: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229857835.pdf>
7. Квас О.В. Дитиноцентризм – педагогіка дитини як humanum. URL: <http://ipa.udpu.edu.ua/article/view/15335>
8. Кикилик А.М. Аналіз засобів творення характерів дітей у творі В.Винниченка «Федько-халамидник»: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/5966/5509>

9. Ковальчук Н.П. Концепт дитини і дитинства у творчості Варвари Чередниченко. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/Kovalchuk-N.P.-The-concept-of-Child-and-Childhood-in-Fiction-by-Varvara-Cherednychenko.pdf>
10. Лейберюк Н. Тема трудової міграції та нещасливого дитинства в сучасній українській літературі (на матеріалі антології "Мама по скайпу"). URL: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/259647>
11. Лексична репрезентація концепту "дитинство" (на матеріалі сучасних лексикографічних джерел). Борисов, О. О., Петракович, В. В. : ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка (40). URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2522/>
12. Лупаренко С. Є. Проблема дитинства у вітчизняній педагогічній думці ХХ століття: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/ed7c494c-2831-4df9-bcd2-87d2f4955959>
13. Лупаренко С. Є. Сутність поняття "дитинство" в науковій літературі. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_lsilsk_shkolu/4/visnuk_45.pdf
14. Манюх Н.Б. Світ дитинства у прозі В. Дрозда: автобіографічний дискурс.: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка No 12 (247), Ч. II, 2012. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/600/1/Visnuk%202013.pdf#page=51>
15. Осока С. Нічні купання в серпні [Текст] : коротка проза / Сергій Осока. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. — 224 с. //ISBN 978-617-679-262-8
16. Присяжнюк С. Дитячі оповідання В.Винниченка "Федько-халамидник", "Кумедія з Костем": спроба екзистенціального аналізу. URL:

https://www.cuspu.edu.ua/download/nauk_zapiski/2006_vipusk_69_chastyna_2_zamovlennya_4584_2.pdf#page=100

17. Трибухіна О. Феномен дитинства в сучасному соціумі. : Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. URL: <http://mdu.edu.ua/?p=35397>
18. Федорів У. Мотив втраченого дитинства в романі Сергія Жадана “Інтернат”.: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. URL: <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=1011240>
19. Чепурко О.М. Образи дітей в українській малій прозі кінця XIX - початку XX сторіччя.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, м.Київ. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1665/1/15.pdf>
20. Чорна О.Ю. Концепт дитинства в мариністичному контексті (на матеріалі оповідання М. Трублаїні “Волохан”). URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/71634>
21. Шалагінов Б., Назарій Н. Великий світ маленького дитинства. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/71337c2c-888e-4a39-a9ec-b4e39f9ae6aa/content>
22. Якубовська-Кравчик К. Дитинство у контексті історії. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/171351>
23. Pobirchenko N. The National Character of Image of Childhood in Artistic Heritage of Writers-Enlighteners of the Second Half of the XIXth Century. : Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. URL: <http://ojs.kgpa.km.ua/index.php/peddiscourse/article/view/874>